

ПРОЕКТНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ

Стаття присвячена питанням ідентифікації та управління інтелектуальною власністю протягом життєвого циклу проекту, як окремим процесам в системі управління інтелектуальною власністю в проектах.

Постановка проблеми. Україна, яка не володіє достатніми запасами природних ресурсів, що могли б служити не тільки гарантом стабільності економіки держави, але й експортуватись на європейський та світовий ринки, вимушена шукати інші шляхи свого розвитку та ринки збуту. Аналіз рівня розвитку різних галузей свідчить про те, що на сьогоднішній день значна кількість підприємств практично ліквідовані чи на грані банкрутства, насамперед це стосується підприємств наукомістких галузей. Але навіть вони, залишившись практично без допомоги з боку держави, здатні пропонувати світовому ринку високоякісну та високотехнологічну продукцію, аналогів якої немає у світі.

За часи незалежності був практично втрачений накопичений роками інтелектуальний капітал країни, але виключний інтелектуальний потенціал може забезпечити відповідні перспективи щодо виходу на світовий ринок. Крім того Україна має можливість вступу до міжнародних організацій торгівлі, але цей процес крім інших чинників стримує відсутність відповідного ефективного законодавства в сфері управління інтелектуальною власністю, що також є перешкодою на шляху розвитку країни.

Реалізація інноваційних проектів, як механізм стимулювання розвитку науки й техніки, наукомістких галузей знань, та, відповідно, стимулююче ці процеси законодавство, гарантувало б Україні економічне піднесення та стабільність. Інноваційні проекти прямо пов'язані з інтелектуальною власністю (ІВ), оскільки в їх основі закладені новітні розробки, технічні рішення, наукові винаходи.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз літератури [2,3] показав, що значна увага приділяється питанням захисту та охорони інтелектуальної власності, в той час як процеси управління інтелектуальною власністю практично не розглядаються. Оскільки в даній статті мова йде про виявлення елементів системи управління інтелектуальною власністю (СУІВ), яка являє собою інструмент, через який реалізуються процеси управління ІВ в проектах, інтелектуальну власність доцільно розглянути з позиції проектного підходу, що дасть можливість проектним менеджерам зрозуміти важливість цього поняття та необхідність управляти процесами створення та використання продуктів інтелектуальної діяльності в проектах.

Формулювання цілей. В зв'язку з цим, розгляд питань управління інтелектуальною власністю доцільно розпочати з дослідження понять інтелектуальної власності, об'єкта права інтелектуальної власності, життєвого циклу інноваційного проекту та інтелектуальної власності, а також життєвого циклу продукту. Аналіз та порівняння життєвих циклів надасть змогу зрозуміти процеси управління інтелектуальною власністю.

Виклад основного матеріалу. В загальному розумінні інтелектуальна власність не є безпосередньо результатом інтелектуальної діяльності людини, це скоріш закріплені законом права на цей результат. Тому інтелектуальна власність поняття нематеріальне та являє собою юридичні права на певний продукт розумової діяльності. Лише на етапі формалізації продукту інтелектуальної діяльності, під час оформлення прав на цей продукт, виникає поняття матеріального об'єкту, інтелектуальної власності (ОПІВ - об'єкт права інтелектуальної власності). Наприклад інноваційний прилад для вимірювання випромінювань мобільних телефонів не є інтелектуальною власністю, це лише прилад. Законодавчо оформлене право

(патент) на цей винахід є інтелектуальною власністю розробника, а сам прилад стає об'єктом права інтелектуальної власності.

Існує кілька класифікацій об'єктів права інтелектуальної власності. Одна з них [1] поділяє всі об'єкти на такі категорії: об'єкти авторського права та суміжних прав, результати науково-технічної творчості, комерційні позначення.

Життєвий цикл об'єкта права інтелектуальної власності в сучасній літературі представляють у вигляді циклу [3], стадії якого - це Створення, Набуття прав, Використання, Захист та Утилізація. Хоча під поняттям утилізації мається на увазі не в буквальному сенсі знищення об'єкту права ІВ, а скоріше його перехід в інший стан, тобто коли ОПВ перестає бути об'єктом права, а стає загальнодоступним (наприклад закінчення строку дії патенту на ОПВ чи поява нової революційної технології, що призведе до відмови від використання існуючої).

Класичний життєвий цикл проекту - це концептуальна фаза, фаза планування, фаза реалізації та фаза завершення. Життєвий цикл продукту більш тривалий і складний з точки зору смислового наповнення в порівнянні з життєвим циклом проекту та містить такі фази: дослідження, створення, вихід на ринок, ріст, стабільність, скорочення обсягів реалізації, завершення реалізації. Життєвий цикл інновації - виникнення інноваційної ідеї, експертиза, розробка, впровадження та експлуатація. Якщо досліджувати ОПВ з точки зору проектно-орієнтованого підходу і життєвих циклів проекту, продукту та інновації, то його життєвий цикл можна представити в більш розширеному вигляді ніж в загальноприйнятому підході (рис. 1).

Рис. 1. Життєвий цикл ОПВ. Проектно-орієнтований підхід

В Україні права на результати інтелектуальної діяльності лише зараз починають розглядати як основу для успішного розвитку бізнесу та класифікувати ОПВ не лише як предмет бухгалтерського обліку, а й як інтелектуальний капітал компаній. Накопичення цього потенціалу сприятиме збільшенню вартості компаній, підвищенню ефективності їх господарської діяльності та успішній реалізації бізнес проектів.

Особливістю об'єктів права інтелектуальної власності є те, що вони можуть бути створені як в процесі реалізації проекту, та являться при цьому прямим, чи непрямим його результатом, так й поза проектом. Прикладом створення такого ОПВ може служити діяльність науково-дослідних інститутів. Під прямим результатом слід розуміти отримання об'єкта права інтелектуальної власності в якості продукту проекту, тобто результату, що був запланований в ініційованому проекті. Непрямий результат - це створення об'єкту права інтелектуальної власності, як побічного продукту проекту. Дуже часто в проектах зустрічається обидва результати. Але в проектах існують ще об'єкти, які не набувають правового статусу, тобто на них не оформлюють юридичних прав. Це також результати

інтелектуальної діяльності людини, але вони не є об'єктами права інтелектуальної власності. Виникає питання, як класифікувати такі об'єкти та чи важливо враховувати їх у проектній діяльності.

Насамперед слід визначити що це за об'єкти. Виходячи з визначення об'єктів права інтелектуальної діяльності, результатами інтелектуальної діяльності в проекті можуть бути, наприклад, структурні схеми, принципи управління, корпоративні стратегії, системи мотивації, організаційні заходи, системи звітності структури документів, внутріфірмові стандарти, системи якості тощо. Все це та багато іншого є результатами інтелектуальної діяльності людей, які приймають участь у проекті, або іншими словами це продукти інтелектуальної діяльності (ПД) в проекті.

Важливо чітко розрізняти продукти інтелектуальної діяльності учасників проекту та об'єкти права інтелектуальної діяльності, які створюються в проекті чи використовуються під час його реалізації.

Незалежно від того, чим є об'єкти права інтелектуальна власність в проекті продуктом чи ресурсом проекту для створення певного продукту, її життєвий цикл більше ніж життєвий цикл проекту.

Якщо розглядати інтелектуальну власність як кінцевий продукт проекту, то її життєвий цикл розпочинається коли зароджується ідея, яку планується реалізувати протягом виконання проекту, прикладом є наукові проекти. Створення продукту з використанням об'єктів права інтелектуальної власності передбачає придбання чи залучення існуючих ОПВ.

Особливий інтерес являє процес появи продуктів інтелектуальної діяльності в проекті. При цьому важливим та водночас складним є процес ідентифікації інтелектуальної власності в проекті. З огляду на життєвий цикл проекту де об'єкт права інтелектуальної власності є кінцевим продуктом, доцільність ідентифікації та формалізації не є принциповою і це може бути зроблено наприкінці фази реалізації. У випадку, коли безпосередньо очікуваним результатом проекту не є ОПВ, ідентифікувати продукти інтелектуальної діяльності слід протягом усього життєвого циклу проекту. В загальному розумінні така інтелектуальна складова накопичується е якості досвіду компаній, баз даних, функціональних інструкцій, методичних напрацювань, тощо.

Для здійснення процесу ідентифікації ПД протягом життєвого циклу проекту необхідно використовувати модель ідентифікації, яка складається з трьох компонентів:

- проведення планового аудиту проекту стосовно виявлення інтелектуальної власності;
- класифікація виявлених продуктів інтелектуальної діяльності;
- занесення ідентифікованих продуктів інтелектуальної діяльності до реєстру інтелектуальної власності з метою зберігання та подальшого визначення доцільності їх використання у тому чи іншому форматі (рис.2).

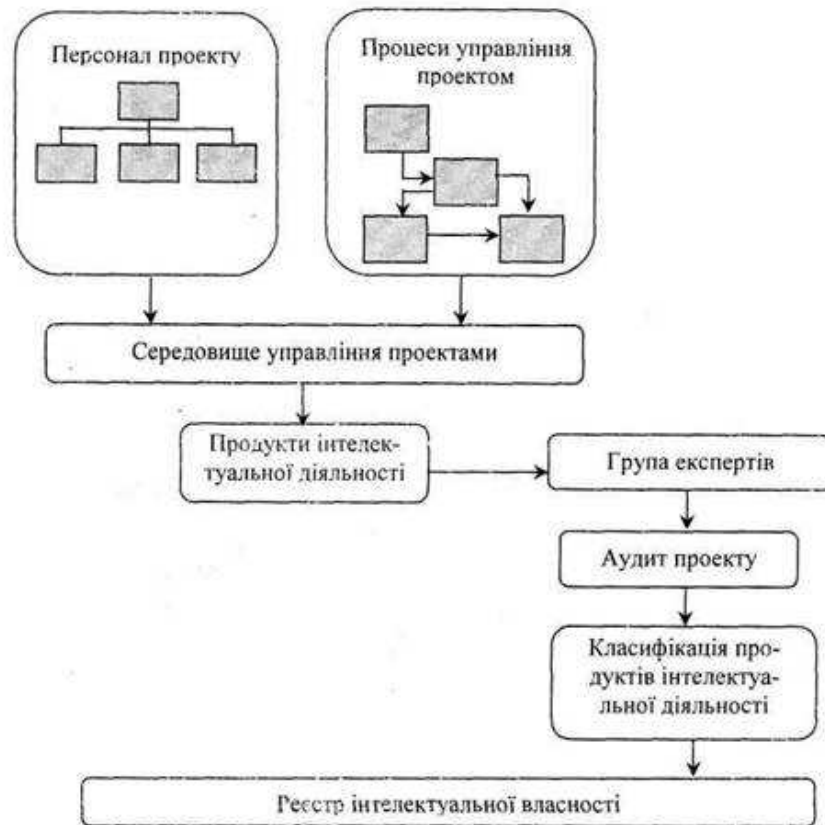

Рис. 2. Модель ідентифікації продуктів інтелектуальної діяльності

Для того, щоб запропонована модель ефективно працювала, необхідно заздалегідь визначити частоту проведення аудиту, яка залежить від специфіки проекту, масштабу, ступеня складності, тощо, сформуванню групи фахівців, здатних кваліфіковано провести цю роботу та обрати критерії, за якими проводитиметься аналіз.

Ідентифікація продуктів інтелектуальної діяльності в проекті, це лише одна зі складових процесу управління інтелектуальною власністю.

В сучасній літературі виділяють певні принципи управління інтелектуальною власністю [1]:

- розуміння ролі інтелектуальної власності керівництвом та співробітниками;
- врахування інтелектуальної власності у стратегії розвитку;
- ідентифікація інтелектуальної власності;
- збір інформації про ІВ на предмет визначення її цінності для організації;
- визначення необхідної інтелектуальної власності для розвитку організації;
- створення чи набуття прав на інтелектуальну власність; оцінка ефективності існуючої інтелектуальної власності;
- податок на ІВ (бухгалтерський облік);
- готовність захищати свої права на ІВ;
- визначення ефективності управління ІВ. Наведені десять принципів управління інтелектуальною власністю дещо змінюються якщо мова йде про управління ІВ в проектній діяльності.

Управління ІВ в проектній діяльності слід розглядати в розрізі наступних процесів:

- планування системи управління інтелектуальною власністю в проекті - визначення концепції управління інтелектуальною власністю, формулювання ключових принципів та підходів до управління інтелектуальною власністю, розробка стратегії управління ІВ;
- створення системи мотивації персоналу - для появи в проекті продуктів інтелектуальної

діяльності необхідно сформувати ефективну систему мотивації співробітників. Це, однак, не означає лише матеріальне стимулювання, створення творчої атмосфери, матеріально-технічної бази та наявність інтересних проектів, де можуть реалізувати свій потенціал спеціалісти, іноді є набагато значимим стимулом;

- генерування ідей - процес інтелектуальної діяльності людини; ідентифікації ПД - визначення на якому етапі життєвого циклу проекту з'являються продукти інтелектуальної діяльності, а також визначення, що саме є цінними результатами інтелектуальної діяльності з загальної маси напрацювань в процесі реалізації проекту; - класифікації ПД - визначення, до якого типу об'єктів відносяться продукти інтелектуальної діяльності учасників проекту; експертизи інтелектуальної власності, яка може бути кількох видів: експертиза об'єкта права ІВ, який планується використовувати в процесі реалізації проекту, експертиза об'єкта, який отримують в якості результату проекту з перспективою надання йому статусу ОПВ та експертиза продуктів інтелектуальної діяльності в проекті. Для проведення експертизи необхідно сформувати систему критеріїв оцінки;
- формування портфелю інтелектуальної власності - комплектування пакету прав на створенні в рамках діяльності організації чи набуті ОПВ та продуктів інтелектуальної діяльності персоналу проекту;
- оцінки вартості об'єктів права інтелектуальної власності - розрахунок ринкової вартості отриманих в результаті виконання проекту ОПВ з урахуванням витрат на їх створення, вартості аналогічних об'єктів та інше;
- комерціалізації інтелектуальної власності - процес виводу об'єктів права інтелектуальної власності на ринок, якщо це визнається прийнятним та доцільним в рамках стратегії розвитку організації;
- трансферу технологій - внутрішньому чи зовнішньому залежно від спектру та напрямків діяльності організації;
- захисту інтелектуальної власності - визначення стратегії захисту результатів інтелектуальної діяльності персоналу проекту;
- охорони об'єктів права інтелектуальної власності - процеси, що забезпечують захист від несанкціонованого використання ОПВ. Це може стосуватись охорони прав на ОПВ набутих для реалізації проекту чи ОПВ отриманих під час реалізації проекту з метою подальшого використання в цьому проекті чи в інших проектах проектно-орієнтованої організації; моніторингу процесів управління інтелектуальною власністю.

Крім принципів та процесів управління інтелектуальною власністю слід також враховувати елементи системи управління інтелектуальною власністю, до яких належать:

- продукти інтелектуальної діяльності в проекті;
- об'єкти права інтелектуальної власності;
- суб'єкти інтелектуальної діяльності;
- система критеріїв оцінки значимості інтелектуальної власності;
- джерела фінансування - фінансування проектів по створенню ОПВ, проектів на основі вже існуючих ОПВ. До джерел фінансування можуть відноситись фізичні та юридичні особи, а також держава;
- реєстр інтелектуальної власності - документ, який містить детальну інформацію стосовно набутих ОПВ, створених в процесі реалізації проекту ОПВ та результатів інтелектуальної діяльності учасників проекту;
- система обробки та збереження інформації щодо інтелектуальної власності.

Під час розгляду принципів управління інтелектуальною власністю, процесів управління інтелектуальною власністю в проектній діяльності та елементів системи управління інтелектуальною власністю в проектах спостерігається певний зв'язок між ними (рис.3), що

свідчить про існування єдиної системи в рамках реалізації такої взаємодії.

Постановка на бухгалтерський облік		Розуміння ролі ІВ		Створення чи набуття прав на ОПВ	
Ідентифікація	Планування системи управління ІВ		Створення системи мотивації		Генерування ідей
	Охорона ІВ	Продукти ІД	Система критеріїв	Суб'єкти права ІВ	Ідентифікація
Готовність захищати ОПВ	Трансфер	Об'єкти права ІВ	ПРОЕКТ	Джерела фінансування	Класифікація
	Комерціалізація ІВ	Система обробки та збереження інформації		Реєстр	Експертиза
	Моніторинг процесів управління ІВ		Захист ОПВ	Формування портфелю ІВ	
Оцінка ефективності управління ІВ			Збір інформації		Визначення необхідної ІВ

Рис. 3. Взаємодія принципів управління інтелектуальною власністю, процесів управління інтелектуальною власністю в проектній діяльності та елементів системи управління інтелектуальною власністю в проектах

Зовнішній контур - це діяльність організації в рамках управління інтелектуальною власністю, яка оснований на принципах наведених раніше. У разі, коли організація виконує проект, управління інтелектуальною власністю переміщується в площину проектного підходу де розглядається система управління інтелектуальною власністю з точки зору процесів, які тривають в цій системі, а саме визначення вимог щодо відповідності продуктів інтелектуальної діяльності в проекті, як об'єктів права інтелектуальної власності, для набуття прав власності на них.

В процесі реалізації проектів в проектно-орієнтованій організації накопичується певний набір результатів інтелектуальної діяльності персоналу. Коли ця маса стає критичною організація переходить на якісно інший рівень функціонування.

Сукупність принципів управління інтелектуальною власністю, процесів управління інтелектуальною власністю в проектній діяльності та елементів системи управління інтелектуальною власністю в проектах формують систему управління інтелектуальної власністю, яка наведена на рис.4.

Під час реалізації проекту проводиться регулярний аудит проекту на предмет виявлення нових продуктів інтелектуальної діяльності, які потрапляють до реєстру інтелектуальної власності, а потім до експертної групи, яка в свою чергу здійснює експертизу виявлених ПД на основі певних критеріїв.

Критеріями оцінки продуктів інтелектуальної діяльності під час проведення експертизи можуть бути:

- наукова новизна;
- технологічний та технічний рівень;
- економічність;
- перспективи комерціалізації, значимість для проекту; відповідність стратегії розвитку компанії;
- собівартість;
- результати порівняння з аналогами.

Рис. 4. Система управління інтелектуальною власністю в проекті

Висновки. На сучасному етапі розвитку бізнесу та економіки, який здійснюється через реалізацію проектів та впровадження проектного підходу, інтелектуальна власність набуває важливе значення. Запропонована модель системи управління інтелектуальною власністю в проектах дозволяє системно розглянути процеси управління ІВ, як складову процесів управління проектами.

Зазначена складова дає можливість підійти до процесів управління проектом, не тільки як до суцільно технічного, але й як до творчого процесу та відкриває широкий спектр питань і тем для досліджень, створюючи тим самим значний потенціал для розвитку управління проектами, як науки.

Список літератури

1. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зі-нов В.Г., Суїні Ю. Управління інтелектуальною власністю / За ред. Цибульова: монографія. - К.: «КІС». 2005. - 448 с.
2. Власність інтелекту (збірник статей) / Л.Й. Глухівський. - К.: Державний департамент інтелектуальної власності, 2002. - 140 с.
3. Інтелектуальна власність: Навчальний посібник / За ред. д.т.н. Цибульова П.М. - К. УкрІНТЕІ, 2006. - 276 с.